

DATUWE SOY-MAHOD HI ADALON
TA'U

Things to Learn

by: Mary Patawig
and
Hilda Gotia

Illustrations by:

Lorenzo Marilao
George Ged'ang
Mary Patawig
Hilda Gotia

Pilipino Translation by:

Helen Madrid

Consultants

Jean Shand
Anne West

Summer Institute of Linguistics
Philippines, Inc.

Translators 1973 Publishers

to read, furthermore, is the indispensable tool for the study this program will require.

The Department of Education of the Philippines is proud to present this latest volume in a nationwide series designed to teach the national language through literacy in the vernaculars. It will strengthen both the parts of the nation and the whole.

Juan L. Manuel
Secretary

FOREWORD

One of the noble aims of Education is to equip every citizen to participate meaningfully in his society and to share in shaping the destiny of his country. Providing literacy instruction in each man's vernacular is a basic step in realizing this goal. To promote this purpose the Summer Institute of Linguistics works in agreement with and under the auspices of the Department of Education in the Preparation of instructional and supplementary reading materials for the various Cultural Minorities of our country.

The Bureau of Public Schools takes pleasure, therefore, in presenting this volume of literacy material which is part of its list of approved supplementary reading materials prepared for use by the Public School in the areas using the vernacular of these materials.

Liceria Brilliantos Soriano
Director of Public Schools

Preface

This book is one of a series of books prepared by participants in a writers' workshop held at Bagabag, Nueva Vizcaya, in September and October 1973, in cooperation with the Summer Institute of Linguistics.

This book was prepared for new readers, especially in adult education classes, but it can also be used as supplementary reading in public schools.

The articles are designed to broaden the readers' knowledge and to stimulate increased food production in the areas where they are read.

HAY A'AT TUWEN LIBLU

Hituwen liblu ya chah nan niyamman dakol an liblun inyamman din nun'ihkul an nalpuh nan hinnahinnat'on an boble ta'uh tun Muntaniosa. Hay eda nun'ihkulan ya ad Bagabag te nan Summer Institute of Linguistics di nuntudduh onom di dumingguh din ahilemun hi 1973.

Inyammadah tuwen liblu ta waday bahaon nan minamakilog an mun'ad'adal an mumbahah hapit. Hay nitannudo' ituwen liblu ya nan tinannigedan maphod an ma'ma'at hi udum an boble an maphod boh on ta'u aton hitun numboblaysen ta'u te sphodan ta'u. Ya wada boy nitudo' an u'at di udum an ibakibakiyan ta'u te agge ta'u innila inaliy niyatanda.

Hituwen liblu ya maphod boh bahaon nan u"u"ungan mun'ihkul te pangadalandan mumbahah hapit ya dakol di iboddang nan bahaonda ituwen libluh nan pun'adalanda.

Pangitigan Hi Bahaon

Nan Nitudo' Nan Awadana

Hay Aton an Mumpangan
hi Kunihu 1
Intudo' Hilda Gotia

Nan Kunihu 5
Intudo' Mary Patawig

Han Maphod ya Nalakan
Puntanom hi Kayiw 9
Intudo' Mary Patawig

Hay Aton an Muntanom hi
Kahel ta Ma'ibagan
Bumunga 15
Intudo' Hilda Gotia

Hay Aton Anuh nan Adi
Tummol an Payo 28
Intudo' Mary Patawig

Hay A'at Tun Luta ya nan
Algo ya nan Bulan 33
Intudo' Hilda Gotia

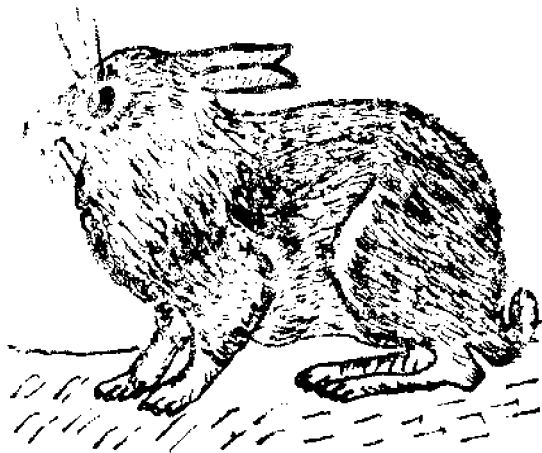
Nan Kidul 48
Intudo' Mary Patawig

Ipapto' Ta'u nan Muyung
te Hiyay Ohan Inkadangyan
Ta'uh tun Boble Ta'u 55
Intudo' Hilda Gotia

Tanganu on Mipagol di
Munhabal Hinan Nakayiw
ya Hinan Nihaggon Hinan
Uli 61
Intudo' Mary Patawig

Nganu on Ta'u Matagu 65
Intudo' Hilda Gotia

Nan Uplanu 76
Intudo' Hilda Gotia

HAY ATON AN MUMPANGAN
HI KUNIHU

Ona"onandah tun boble
ta'u han mumpangan hi kunihu,
te manu e nin ya hanan ma"i
ha oggan mangihnga onu
mangidanglih iha kunihu.
Manu te adi umat hinan manu'
ya babuy an alyon ta'uy gahin
ahan te punhongan di tagu, mu
hidiyey nibahhawan ta'u te
adi gahin on ibaki on ahi
ihda. Nuningngoh di iboddang
nan dotag hi adol ta'u an
umat hinan hinamal onu lapne.
Onha nin ipatna ta'un
mumpangan ta tantaman ta'u,
ot wan alyon ta'u on hiya
peman, an ma'addotdotag.
Hiyah tuwey ohan gapunah nan

na'anginaana. Hay nginan di
ohay kilun kunihuh ad Baguio
ya himpulut duwa onu himpulut
opat.

Maphod hitun boble ta'uh
pumpanganan hi kunihi te
dakol di pangalan hi ipa'an an
pamtung, ya tubun di balat,
ya nan nakhal an gahhilang ya
page ya dagamih on ahitulu.
Ya adi umat hinan manu' an
mapanpannitti, te naligat hi
eda pundogohan. Hay oha bo ya
maphod hitun boble ta'u te
pohpohdonda nan matuning.

Hay aton an mumpapto'
ituwen kunihi ya hanat
mahiwwey kulub nan tangbal
ya at boh dih nan tinna. Wa
et e ipatanghal nan tinna ya

inyeh nan kulub nan tangbal,
mu nalpah e ya imbangngad
damdamah nan kulubna.
Himbulan ya ammuna han
alukunana ya nunayyamot..
Nunayyam e ya waday umeh
hiyam di iyayyamna hi on
munnanongdat ma"id ha mate.
Namaag ya ayda ahan gigihing
hi on pa'iyayyamda. Maluh
di duway bulan ya ahida
maphu, ot naphuda e mohpe
ya mabalin an hiwayon didah
nan hi inada. Pohdon en
paltion dohat ihda ya indanit
matuluy bulandat maphod an
mayamoh pangihdan. Alyon
e on punholagon di udum ya
indanit umeh onom di
bulanda ta mabalin an
malukunda.

NAN KUNIHU

Datuwen kunihu ya mabalin an munholagdah mumpitlu onu mumpipat hinan hintawon.

Wada ey naminhod an mangipatna ya waday inginadah ad Solano an baintiy oha ta napat moh nan ohay palis.

ANG GAGAWIN SA PAG-AALAGA NG KONEHO

Ang mga koneho ay pinanggagalingan ng masustansiyang kerne at karagdagang kita. Kakaunti lang ang nag-aalaga sa aming lugar, ngunit madali lamang ang pag-aalaga ng mga koneho. Madali lang hanapin ang kanilang pagkain. At gusto nila ang malalamig na lugar.

Ang pagdadalanteo ng koneho ay isang buwan lamang. Nag-aanak sila hanggang siyam. Ang anak nila ay maaring iwalay sa ina pagkatapos ng dalawang buwan. At maari silang mag-anak kung may anim na buwan na sila. Ang isang koneho ay maaring mag-anak ng tatlo o apat na beses sa isang ta'on. 4

Ten innila ta'u mo nan ipa'an hi kunihu ya nan aton ta munholagda ya mabalin mo an munpangan ta'uh kunihu. Mu munpangan ta'u e hi kunihu ya ipa'inuman ta'u. Iha'ad ta'u tuwali nan liting hinan madamot an duyu ta adina iwilih. Te adi e ipa'inuman ya mate te umat hinan manu'. Ya amawimawit on e liniwanan nan pun'inumana, ya wa et nalugit nan balena on lininihan.

Mumbulih e nan kunihu ya eta ngimminah nan terramycin an agah di manu', ya iniddum dohah nan inumona an liting, ya wa e bo ta waday gudgudna ya eta bo nangalah nan agah

di gudgud di kahu ya inagahan.
Mahapul bo ta'wa an nguminatah
nan alyondan pellets ta oggan
ipa'an hinan mawi"it, te hidiye
nan mangipakalom hi kunihu.
Gahin on aton hidi ya ahi mataba
ya ahi adi mate nan kunihu.

Pohdon en paltion nan
kunihu ta ihda hi on natuluy
bulan ya maphod hi on adi
ilagim, an pamaag ya pinutul
di uluna ya inhable nan duwan
hukina iha nundimmang hi pata',
ya pinai' nan up'upna an
ihipun hinan nundammuan nan
kimongna ya nan ulpuna ta
inggana hinan way iwitna.
Ya inyam'amma an linuphu'
nan up'upna te maphod an iyammah
bahket ya kallugong on

mamaganan. Nalpah en linuphu'
nan up'upna ya dinaut mohpe,
an umat hinan aton hinan manu'
ya inha"ang. Ot malutu ya
maphod an umat hinan manu'
di tantamna mu inyamyamona,
ya inpolpolhatna.

ANG MGA KONEHO

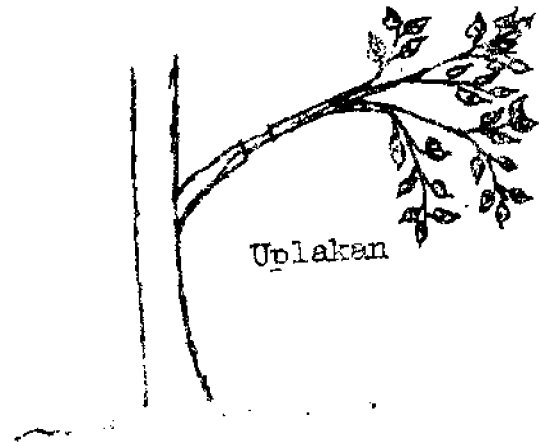
Ang koneho ay isang uri ng
hayup na madali lamang alagaan.
Subalit, mayroong nga bagay na dapat
gawin ng isang nag-aalaga upang
siya'y maging magandang sa pag-aalaga ng mga
koneho. Ang painuman ng koneho ay
kailangang malinis at mabigat upang
hindi nila maibaliktad. Ang kanilang
bahay ay kailangang malinis din.
Kung mayroon silang sakit na kurso o
sakit sa balat ay kailangan magamot
agad. Kung kakatayin sila ay alisin
ang kanilang balat. Pagkatapos
ipatutuyo sa araw at maring gawing
bag o sambalilo.

HAN MAPHOD YA NALAKAN
PUNGANOM HI KAYIW

Hidin emi nun'ihkulan ad
Bagabag ya wada han naminghan .
an impangulu da'mih nan
bibihitulumu ot emi tigon nan
alyondan Bureau of Plant
Industry hi ad Bayombong. Manu
e ya pohdondan innilaonmiy aton
an muntanom hi bungbunga"an.

Opat di himnahinnat'on an
punganom anuh nan kumpulnan
kumayiw an namamah nan
bungbunga"an. Hay ohan dadiyen
opat ya nan alyonday "marcooting".
Hituway na'alakkah punganom i
datuwen opat an inadalmi te
ta'on on unga ya mabalin an
atona.

Ha ey aton hinan marcoting
 ya umeta anuh nan lubban
 onu gugullu onu pan udum an
 bungbunga"an an pohdon an
 itanom te maphod di bungana ya
 pinili anu ha hapangna.
 Ya inuplakan nan adolnah nan
 way pohdon an ahina
 pangilamutan. Mu wa e ta
 kitkittang nan hapang an
 pinili ya hino'ho'dod nan
 uki'an ta adi mate. Ya wa e
 bot ong'ongngal nan hapang.
 Ya inadukdukke bo nan uki'an
 ta adi mun'umut nan uplakna.
 Nalpah en inuplakan ya
 nangalata anuh nan lumuy di
 kayiw ya hinanong. Ya
 nunlini"odon an inha"ad hinan
 na'uplakan ta ay mibing'ol.

Hanat dakdakkolon nan lumuy
ya binonghot hi kaputi ya
binobodan di numbinngawah.
Wa e ta matigo di dakol an
lamut ya ahi putulon hinan
way da"ul nan limmamut, ya
inaan nan kaputi an libutna ya
e itanom. Mu hanat hana e
bo anu an pangitanoman ya
ay bilbillid di a'atna ta adi
hinabon di inolwang nan pu"una
hi on umudan, te mamalbong e
nan pu"un nan nitanom ya hiyah
diyey ohan gapunah adina
bucungaan.

Unudon ta'u eh tuwe an
aton an muntanom ya mapmaphod
nan itanom ta'u te maluh ha;
hintawon onu duway tawon ya

Putulon ya inaan
nan kaputi ya ahi
e itanom.

Ay bilbillid
nan pangitanoman

bumunga. Ya ta'on bo hi
ak'akhop ya bumunga.

ANG MADALI AT MABUTING PARAAN SA
PAGTATANIM NG PUNONG-KAHoy

Ang isang paraan sa pagkakaroon
ng puno na namumunga sa loob lamang
ng dalawang taon ay ang tinatawag
na "marcoting" o pagpapangat. Ang
gagawin lamang ay pumili ng puno
na maganda ang namumunga. Balatan
ang maliit na bahagi ng sanga nito
na iyong napili at ito'y lagyan
ng lumot at balutang mabuti ng
plastik. Sa loob ng isang buwan,
ang sangang ito ay magkakaroon
ng ugat, at mairi nang putulin
sa puno at itanim.

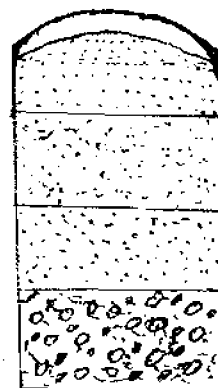
HAY ATON AN MUNTANOM HI KAHEL
TA MA'IBAGAN BUMUNGA

Hitun boble ta'u ya downay
ma"alog te nanan kumog, mu hay
oha boh gapuna ya nan akulang
di mangulipot an bungbunga"an
an anon ta'u. Hay alyon nan
doktol hi aton ta adi
hingkitangan on na"alogta ya
agan hi a'an hinan mungngulipot
an umat hi lubban ya kahel onu
gugullu hi on ono'nongon an
ma"alogta. Bokon e bo ya alan
nan dalayap ya pinggoh nan
danumnah nan na'init an liting
ya ininum. Mabalin boh aton
hituh on niluh an na"alogta
ta ma'ibagan mimonganan.

Hiyah tuwey ohan iyatan

datuwen makan, mu gapu ta onan
 hitun boble ta'u an gahin on
 waha malpuh nan udum an boble
 ya hiya mo nan na'angnginan
 namamah nan kahel ya nan dalayap.

Handin emi nun'ihkulan ad
 Bagabag ya wada han hin'algon
 impangulu da'mih nan bibihtulumi
 ot emi tigon han dammudammunan
 nataman hi kahel, ya dalayap,
 ya nan udum an mungngulipot.
 Hidiyen amaman ud ku'kuwah nan
 nitanom ya alyonay napat di
 tawon an hiyah diyey tingkolna
 te umeh hirlibuy pu'un nan
 intanomna. Hiyah diye anuy
 nangipakadangyan i hiya. Ya
 mabalin paman te de bu'udot
 an ak'akhoppanda on manmanuy
 bungada te ay pulut, ya de an

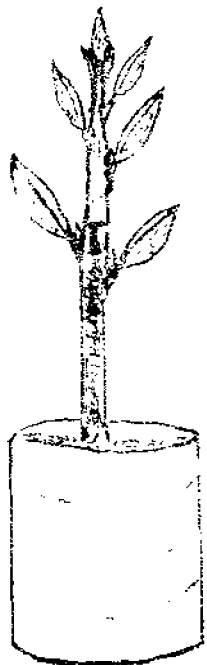
- panag an napinu
- lumong ya pite'
- luta
- gahal

lata

ma'ahagabbongdan namin te
ningamut hinar nangitanomda, ya
hanan atawotawon on tinungilanda
ta minaynayun an ma'ahagabbong
on humaping.

Innila' an dakolda i da'yuy
naminhod an muntanom hi
bungbunga"an an namamah nan
gugullu ya kahel ta hiya nan
pohdo' an ipa'innila nan
dingngol'un aton.

Dakol di hinnahinnat'on an
puntanom ta agagga ya bimmunga
ya ta ma'ahagabbong an adi
umadudduke. Hay oha idatuwen
pananom ya nan alyondah budding
hi Inglih. Ot hay mahhun hi
aton ya itbug nan buwan di
mungngulipot an umat hinar
gugullu. Mahapul an uki'an

himmangan nittug
an uki' an ipa'innila
namin humaping

himmangan nittug

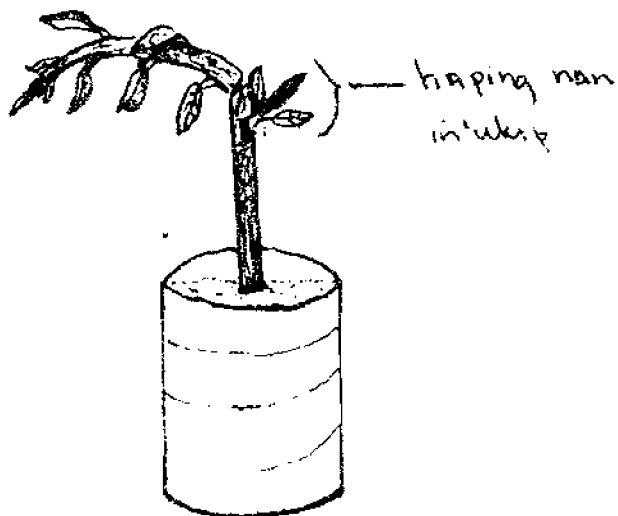
hapang di bimmanungan
pangalan hinar humaping

nan buwa ya ahi itbug iha ongal
hi lata an umat hinan latan di
manteka. Manu eh maphod on ha
latay pangitbugan ya ta nalakah
pangiyaldanan hi on pottapottang
onu hi on mahinab nan niha'mawana.
Hinan pangitbugan ya hanat
pundalinaton di dallom nan
pangitbugan di gahal ya ahi
hanan ma'allumong an pito' ta
ay handangan di inadallomma.
Ya wa et itbug nan naki'an an
buwa ya ballabagon ya tinabbunan
hinan ohay pulgaday panag an
nan na' appinuu ta umat hinan
tabbun di ihok an bi'nih.
Maphod boh on wada ey dagami
ya inye mohpeh nan nahidugan.

Maluh di duway duminggu
onu tulu ya ahi mabalin an

humango. Indanit ingganah on
ay pinhel di a'inongal nan
pu"una ya ahi aton nan alyondan
budding.

Hay aton ituwen budding ya
pilion ha malumiih di akahelna
an nan bimmanunga tuwali ya
hidiyey nanigan hinan
humapingana ta hidiyey aanon.
Mahapul an ha ma'ataddom hi
uwah di pangogod. Nalpah e ya
e indadawon binughi nan pu"un
di himmangon initbug ha ammunah
pangi'ukipan ta hiyay humaping.
Inat eh din in'ukip ya binobodan
hi kaputi ta lumangtan inayunan
humaping ya ahi aanon nan
kaputi. Ma'atlu e moh duminggu
ya ginogod nan natubuan an
nangi'ukipan hinan hapang ya
inlungadih hi kittang ta

Ilungadit nan hapangna
tuwalit on himaping mo
nan in'ukip.

way aton nan makan an mi'ohhah
nan in'ukip an humaping.
Harat wada ey udum an ihapingna
ya inaan. Immong'ongngal e
mohpe nan hapang ya inaan nan
nilungadin hapangna tuwali
ya ta imme e moh hindangan nan
hapang nan in'ukip ya mabalit
an iyaldan mohpe.

Mahapul bon tuwe on
hindumingguwan ya iyaldan ya
dinan an kina"utan nan itanomanat
way aton nan lutan mabalit ya
naptangan ta wadada ey bigih
ya nahapayanda ya natedat
ma"id ha manadag hinan itanom:

Itanom e ya hana ta
mabaktu an ay pugpuggu nan
itanomana ya ta hiyah diye

nan nipogpogan nan luta tuwalih
pu"un nan nitanom. Manu eh
maphod on ay pugpuggu nan
pangitanoman ya ta adi mahabna'
on umudan. Intanom e mohpet
tinabbunan hinan ma'allumong an
luta ya hinophopan boy
nalinlini"odan hi holo' ta adi
mi'bagan mamaganan nan lutan
nitanomana. Ya de damdaman
matano' nan holo' ya ninayun
hi lumongna.

Adi mahapul nan manginaan
an amonia te wadaday
nangipatna ya onnot on tano'ona
nan nitanom an namamah on
ipadih. Mabalih an amoniaan
hi on adi ahan tummol nan luta,
mu ta maluh ha himbulan hi
nangitanoman. Ya iha"ad e

nan amonia ya hanat
mibatbata"an hinan pu"una.

De ya ta adi hubangon
di babuy onu ta adi migatin ya
palo'an di nunini"odan hinan
nitanom. Ya wa et inugawan
ya mahapul on hibugan hinan
mawiit onu himbatangan ta
adi mate.

Ot onha hituwen a'at di
pangitanom di unudon ya ma"id
ha bahhonan adi madne ya
tamtaman di bungan nan
itanom an kahel onu lubban on
maluh ha hintawon onu duway
tawon. Ya ta'on on munlanu
nan initbug, mu den mangulipot
nan nangalan hi haping ya
mangulipot damdamay tamtam nan
bungana.

Ot on pohdonyuy kahel?
Pohdonyu e ya nuntanon ta'u
mo ot nalaka.

ANG PAGTATANIM NG KAHEL UPANG MADALING MAMUNGA

Ang mga punong "citrus" gaya
ng suha, kahel, at saka limon ay
mahalaga sa kalusugan natin.
Kakaunti lang ang mga "citrus" sa
aming lugar ngunit ito'y maring
itanim sa isang paraang mamunga ng
matamang pagkatapos ng dalawang taon.
Ang gagawin lamang ay isisingit ang
isang buko ng ibang sanga na nedyo
magulang, na at may matamis na bunga
sa tangkay ng batang puno. Ang
paraan ito ay tinatawag na "budding".

HAY ATON ANUH NAN ADI TUMMOL
AN PAYO

Wada han lala'i an
isagabag an emi tinigo, ya
anakkaya an ha ey bot'onah
nan ohay hektalyah nan payona
ya hinggahut ya han napat di
paban. Alyo' hi nomnom'uy
nganu udot anu on hiya e ya
dakol di bot'ona ya ten matigo
an adi tummol tun lutan tun
payona.

Ta minahmahanmin hiyay
aton hinan adi tummol an payo
ta tumubu nan page an itanom,
ya ha ey alyona ya amungon anu
nan holo' ya e inha"ad iha
naka"utan, ya eta bo nangamung
hinan gali"ing di manu' ya nan
inwalin di babuy ya e iniiddum,

ya inuhhunan boh nan holo'.
Wa e ta nala"uh di tuluy bulan
ya e binallin ta ma'appite.
Wa e bo ta nala"un di tulu
boy bulan hidin e namallinan
ya e mohpe inwakat hinan nalbong
an payo an nidadaan an miboge.
Nalpah en inha"ad anuh nan
nalbong ta nala"uh di limay
algo ya ahi bogayan nan
payo.

Ha e boy oha anu hi aton
ya alan anu di kittang hinan
pito' nan payo ya inyeh nan
upihhinan nan nanginnilah nan
a'at di pito' ta okod hiya an
mangali hinan nipto' an abonon
nan payo, ya ahita mohpe e
nguminah abono hinan
pungnginaandah nan dakol an

amonia. Ya wa e ta

mun'amoniata anu ya mahapul
an unudon nan alyondah aton,
ya mahapul bo anu an ta'on on
uwani nan holo' ya e inago'owan,
te miluh e anu an umlot di
ago'ona ya ahi e ago'owan
ya hiyah diyey ohah gapuna
an ta'on on ma'ago'owan ya adi
tumubu nan page teden
ilangon nan holo'.

Aton e amuh di ya ta'on
on matigo an adi tummol nan
lutan nan payo ya matubu
damdama nan pagena ya dumakol
di bot'on an umat hinan bot'on
diyen iBagabag.

ANG DAPAT GAWIN SA MGA BUKID NA HINDI
MATABA

Ang isang mahalagang paraan na pagdami ng ani ay ang paggawa ng pataba mula sa damo at ipo ng mga manok at tai ng mga baboy. Ito ay nabubulok sa loob ng anim na buwan. Ikalat ito sa lininisang bukid pag nakahanda na. Pagkaraan ng limang araw ay maari na nang itanim ang palay sa may patabang bukid.

Ang mga binibiling pataba ay nabuti rin ngunit kailangan ay masuri muna ang klase ng lupa upang matiyak kung alin ang pinakamabuting pataba na gagamitin sa bukid na yon.

HAY A'AT TUN LUTA YA NAN ALGO
YA NAN BULAN

Maphod ta ad uwani ya mabalin an innilaon ta'uy a'at tun lutan niha"adan ta'u ya nan algo ya nan bulan.

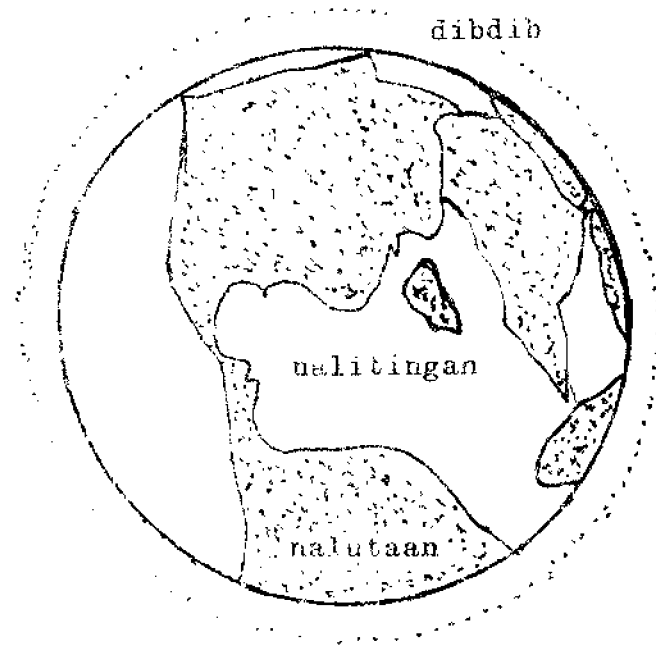
Wada han namingham an in'uyugmih tun boble ta'u han bihtuluh ad Baguic. Ya pinaddihmi bo pibo han mangopah an alyonay, Aay wikiham amalgo. Aay hi Paguguy umali. Bokon hinae te balunglung. Aay bokon hinae te hindanuman. Ya wadaday udum an na'il'ahna te dayyada anuh din numbaatdah nan algo nimpe.

Imbalinmi idiyen bihtulut na'awatana ya alyonaot di, Nganu ahan onyu adi iba"ag

hinan a'ammodyu nan inadalyun
a'at nan algo? Mahmo'dan e
mi'ihannapit hinan algo te
ondan ahan waday nomnomna, an
on umat hinan batun ma"id ha
nitaguana. Nan algo ya ohan
bittuwon an nihaghaggon hitun
lutat hiyay alpuan di dilag.
Ma"id ha mabalin an e mihaggon
hidi te nunnaud an mundalang
ta hiya nan gumhob. Idawwidawwi
nan algon dita'u te waluy
minutu ya ahi dumatong nan
dilagna, mu igibo' ta'u damdamay
pulingna. Hana en mi'adwan
bittuwon ya maluh di opat di
algo ya ahi dumatong nan
dilagnah tun luta te
idawwidawwi. Ya dakolday
o"ongal an bittuwon an indawdawin:

indawdawinat hiya nan ay
kikimkimit on tinangad hinan
mahdom.

Himmapit nan ohan
nun'ibbamin mun'ihkul bo ya
alyonay, Omman bo ta'wa alyon
tun a'ammodmih hana anun algoy
lumani"odan hitun lutan
niha"adan ta'u. Wa e anut
nabigat on himmawang ta
himbatangan e ya innayunan
nun'ogah ya linumtop hinan
lobong hi ad dalom ta ingganah
on mawit ya ahi bo humawang.
Ya ma'angihhil hidiyen bihtulu
ot alyonay, Igongahanyu tun
ibaga' ta ahiyu iba"ag i di'a.
Hidin kanaman ya ma"id ni' ha
nanginnila hi on namu"ol tun
luta. Aminda nan tinatagu ya

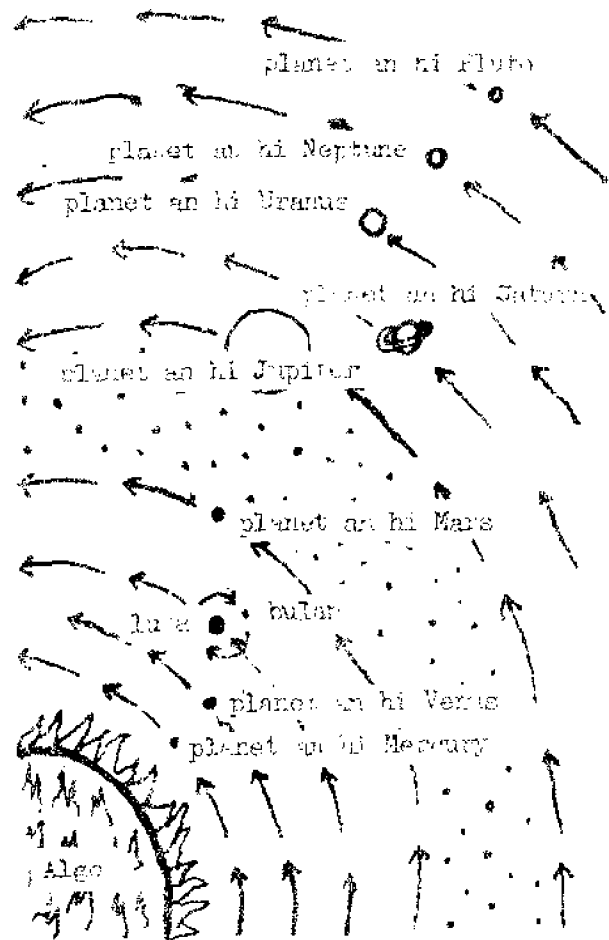

LUTA

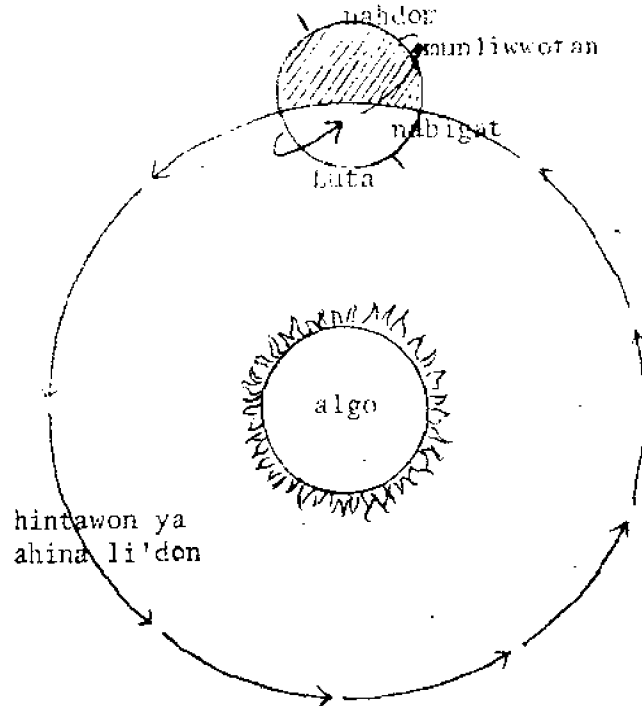
alyonday tun luta e anu ya
 ay ha pamahan iha inha"ub.
 Ya onha umeta anuh nan da'gingna
 ya nagahta ot matalibuktah nan
 lobong, te lobong anu nimpey
 dallomma. Athituy punnomnom
 di tinataguh din nadne ta
 ingganaot wada han hi Magellan
 an Ihpaniol an nilugan hi papol
 ot li'dona tun lutah din naluh
 mo tey opat di gahut di tawon
 te hidin 1520. Ya alina boh
 ona inhawang hinan nalpuana.
 Hituway nanginnilaan din
 tinataguh din kanaman an
 immannung an namu"ol tun luta.
 Hay oha boh nanginnilaan an
 namu"ol tun luta ya waday
 la'latunan lina'latun nan
 immeh ad lagud ya hinan bulan.

Ya wadada boy ibbanar ma'alih planet te hiyandan namin an ahilanallawingda, ya wayha on ukod an lumani"odan hinan algo, te ay naputu' nan awonda. Amin datuwen hiyam ya ammunah tun luta an waday tatagu ya nitanom ya nan udum an ahikakaddapan. Hanada en udum an planet an nun'ibata"an hinan algo ya ma"i'd ha mitaguh di te pumatey kumog ya kulang di dibdib. Hanada e bon duwan planet an ni'ihhaggon hinan algo ya ma"i'd ha mitagu te pumatey puling nan algo.

On impadappuhnan in'alih diye ot mahmaha' boy gapunat namaag ya waday hilong ya mapatal. Ya athituy imbaganan

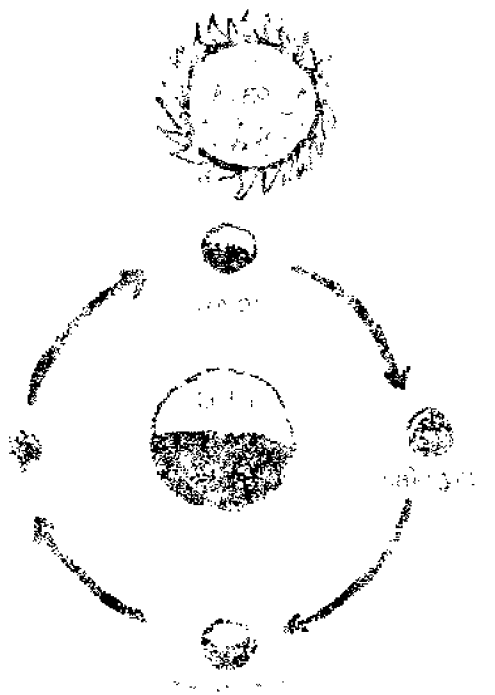

alyonay, Hantun luta ya ma"id
 ha dindinonggan te Lunanliwotan
 an ay impatiyong ha bawwot,
 ya de bon munli"odan hinan
 algo an ay na'apputu' nan
 awonan unu'unudona. Wa et
 munliwotan ta hatun numboblaysan
 ta'ud Pilipinas di nihanggan
 nan algo ya hidiye nan alyon
 ta'uy mapatal, mu ha ey bahhel
 tun luta an umat hi ad Amelika
 ya nahdom te den nipto'dah
 nan ma"id ha algo. De ta
 limmiwot e bot hanan
 numboblaysandad Amelikay nihanggan
 nan algo ya hiya nan mapatal
 hidi ya de mo bon nahdom hi
 bahhel nah nan awadan ta'u
 Hiya nan mumpinghan an tumilon
 tun luta on alyon ta'uy hin'algo

an baintit opat di clah.
 Hay bilang di algo ya ahi
 li'don tun luta nan
 algo ya tuluy gahut ya han
 nanem ta lima. Hidiye nan
 alyon ta'uh hintawon. An den
 ammuna bon imbangngad tun
 lutah nan nangipalpuanat
 ahina bo ihipun an lumani"odan.
 Athi'athidi han tamuna, mu adi
 umengle te hidiye han pokdon
 Ma'nongan an nan nunlumu i
 hiya hi atona.

Ot ibagami boy a'at nan
 bulan, te aggem i innilay gapunah
 nan wa eon ay ha piniku iha hugud
 di mangmangna. Ya alina bo on
 immongal ya ahi bo mun'ulen
 mangpuh ya innayunan nama"id.

Ya alyonay, hituwen bulan ya
kitkittang mu tun luta.
Hituwen bulan di lumani"edan
hitun luta. Mu manu eh alinaon
lonop an adi matigo ya de
inalin agge nahilangan hinan
dilag di algo nan nihangga i
dita'un bahhelna. Ma"i'd ha
dilagna an umat hitun lutat hiya
mo. Gahin di adi migawwa nan
bulan inan algo ya tun luta ta
mahilangan nan nihanggan
bahhelna i dita'u ya ahi
mamangmang. Ot hay umunnah
matigo ya kittakittang ni' an
ay ha rayaud iha hugud te
ningamut an kittang nan
nahilangan. Maluh bo ha
hindumingguwan ya immongal te
de mon matigon namin nan

nihanggan bahhelna i dita'u.
Ya damunah punli'edan nan bulan
hinan luta ya lo'tat ya
imbanggadla boh dir
nangihipunana ta lonop bo.
Hay bilang di algo ya ahi li'don
nan bulan tun luta ya baintit
walu, an hidiye nan alyon ta'uh
himbunan.

Hadin Plesidenten
di Malikanun hi Kenedy di
nangabig hidin 1961 an
alyonay lo'tat ya datngan di
tagu nan bulan, ya immannung
peman an immeday tulun Malikanuh
dih din Julio, 1969. Hay
immayanda ya na'idonday dibdib
te inniladan kumulang di dibdib
hi iyahyahdah di. Ya diday
mangalih immannung peman din

inadalda tuwalin umeta o anuh
nan bulan ya yumaponta ta
mabalin an paytu'on ha akhop
iha abung. Adi mabalin an
waday mitaguh di.

Ot ta'on on bulabbulan
et minangmang on ay ma"ap'aphod
an bobla, mu onnot on adi.
Hay aphodnan dita'u ya wa'et
bulan ya mabalin an oda.
manawang hi littalit nan
linala'i.

ANG DAIGDIG, ANG ARAW, AT ANG BUWAN

Mey mga parohon na tinatawag
ng mga tao ang kaluluwa ng kanilang
kasama sapagkat naniniwala silang
ito'y nagpunta sa araw upang tumira
doon. Ngunit hindi totoo ito dahil
ang araw ay isang bituwin na
masyadong mainit. Ang araw pa ay
malapit sa daigdig kaysa ibang mga
bituwin. Ito ang dahilan kung bakit
malaki ang pagtingin natin sa araw.
Ang daigdig pa ito na tinitirahan
natin ay bilog at umiikot sa araw.
Ang iba pang wala na umiikot din sa
araw ay tinatawag na mga planeta.
Ang daigdig ay patuloy ang pag-inog
na parang isang trumpe kung umiikot
sa araw. Kung nakaharap ang araw
sa ating bayan ay tinatawag na araw
at gabi kung hindi nakaharap sa
ating bayan ang araw.

NAN KIDUL

Tiyalgo e ta kimmidul ya tungawon ta'u ya munpuna bakida nan waday payona hi abibilog. Te alyonday adida e idattan nan kidul hinan manu'da ya babuyda ya bumungot nan kidul ot pun'ogahnay bigih ot mun'abibigih di page. Ya wa e bo ta nagulidan ta'uh nan lunglungtub ya onngan ta'u bo nan kidul te hiyah diyey impa'ingha ta'u hi intugun din a'ammod ta'uh din kanaman. Mu daan mo ta ad uwani an dakolday numpun'ihkul an nanginnilah nan immannung an a'at di kidul ya inwalong ta'u an mangnong hinan kidul ya

numpun'adal hi a'at di kidul, te ta'en man ehon on ibigyan. ta'uy onong i hanan kidul ot hiya man dandamah diye an mabigih ey page ya mabigih, ya hiya man dandama an adi mapoyanan nan lunglungtub on adi halinuan an hol'an onu agahan.

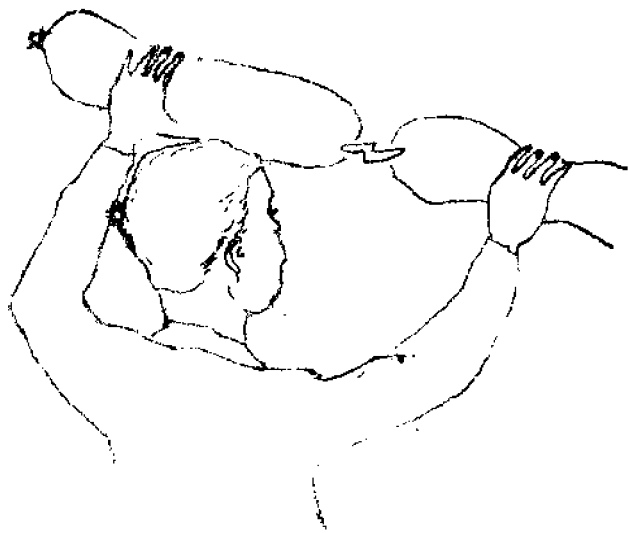
Hana e an alyon ta'uy. O mu adi e onngan nan kidul ya atatakut te luhitan dita ot kittang on niwalin di adol, ya agge immannung hidiye. Adi mabalih an luhitan ditah nan kidul on adi onngan. Adi atatakut nan kidul te ma'id ha linnawana ya bokon ma'nongan. Te manu eh wa e on waday

Luhitan nan kilat hinan kayiw
ya hana othadi an bugut ya
wahdiday kullinti an
kikkitay. Ta wa et ni'bageon
nan kullintih nan panggelna
an ginuyud nan kullintih
nan panggelna ya kimmilat.
Nipto' e nan kilat hinan
kayiw onu dita'u an tatagu
ya maghet ta'u, ya at hidi
boh nan kayiw te numpaddungda
nan kilat hinan kullinti.
Ha ey alyordah aton on watah
nan habal onu nan muyung ta
adi dita luhitan hinan kilat
on munkikilat ya adita anu e
munhidum hinan na'ohha an
kayiw ya adita bo anu e
umohnong hinan way puhung.

Pamsag anu ya nunlu'bubtah
nan luta.

Manu e bo hi wa et kimmilat
ya madngol ta'u nan kidul ya
wa e othadi ta kimmilat ya
immatung nan dibdib an
nalinlini"edan hinan kilat,
ya ni'baga an niwakat. Ta
wa et ni'dammuh nan matmatuning
an dibdib ya gimmgangoh. Hanan
gangohna nan alyon ta'un
kidul an nangibakibakian ta'uh
godwan di inmogmogon ta'u te
alyon ta'uy ma'nongan.

Mu ha ey pangunudan ta'u
an bokon ma'nongan nan
kidul, te on hidiye nan gangoh
nan nundammuwan nan immatung

an dibdib ya nan matmatuning
an dibdib, ya mangala ta'uh
duwah biddungan hinan ay'ayyamon
nan u'unga, ya binidung ta'u.
Nalpah en binidung ta'u ya imme
ta'uh nan munhihillong ya
nundihhanon ya punbinbinangnga-
don an indahiday, hi lubung.
O ya nunhaggonon nan uddun
dadiyer duwan biddungan ta ayda
muntumuntummu' on aggeda.

Aton ta'u eh tu ya waday
matigon kakitakitang an
munbonyag hinan numbattananda.
Ya indani ya madngol han ay
binumti te den nan immatung
an dibdib an nalpah nan
mumbonyag ya ni'dammuh nan
matmatuning an dibdib.

At hituy a'at di kilat
ya kidul.

ANG KULOG

Ang kidlat ay isang uri ng koryente na nililikha kung ang electricidad na nanggagaling sa mga ulap ay naaakit sa electricidad ng ibang mga ulap. Kung minsan ang kidlat na ito ay bumabagsak sa punong-kahoy o bahay o tao na kanyang dinadaan. Kung kumakidlat ay umiinit ang hangin sa paligid ng kidlat at mabilis na kumilos sa paligid. Ang ingay na lilikhain kung magkasalubong ang mainit na hangin at malamig na hangin ay tinatawag na kulog.

Maari tayong lumikha ng kulog at kidlat. Igasgas ang dalawang lobo sa iyong damit sa loob ng ilang saglit. Pagkatapos ay palapitin ang dalawang lobo. Huwag pagdikitin. Ito'y gagawin sa madilim na lugar. Makikita ninyo ang iglap ng liwanag sa pagitan ng dalawang lobo at maririnig ang mahinang putok na parang kulog.

IPAPTO' TA' NAN MUYUNG TE
HIYAY OHAN INKADANGYAN TA'UH
TUN BOBLE TA'U

On innilayuy gapuna an
tun muyung hitun boble ta'u
di ohan ingkadangyan ta'u?
Wadada nin i da'yuy mangalih
manu e ya hidiy pangalan
hi itungu ya kayiw hi po'otan
ta waday pihhu ya hidiy
pumbanulan hi ma'apyah bale,
ta hiya mo bo nan alyon ta'uy
ot punlongoh nan kayiw ot
ondan adida tumuluy udum ya
napallogan. Bokon e bo ya
wadaday namaag ya hinumulanda
ha damunah nakayiwari ta haba-
landa anu te alyonday ondan
pangi"iwayen di kayiw te ondan

ihiba'. Athi'athituy inat
ta'u ot ten ad uwani ya ngarney
numbanagana? Ma'id mo din
mun'ungak an liting hinan uli.
Ya tiyalgo eon nun'atkik di
obol an ta'on on din adi oggan
matkik. Ya at boh dih nan
wa"el an mi'motwo' ta'u te
alyon ta'uy, O, mu adi aya
mahan oggan matdu' hinach din
kanaman, an nen ammunad uwani.
On nganu nin anu? Manu e ya
immo"ohha moy kayiw hinan
muyung hitun boble ta'u te
hana nimpen dimmakolday
mumpo'ot ta pamaagdah
longolongoh nan kayiw.

Ya manu eh namaag ta'uh
longoh nan kayiw ya agge ta'u
innilan hanan kayiw di

ihabutan nan udan ya inolwang an
uluponda nan lamut ya nun'ulen
nayagyag hi ad dalam. Ya datuhan
liting an nayagyag ad dalam di
bumudduh nan uli ya nan obob ya
innayunah nan wa"ei ya nan payoy
udum.

Mu gapu ta o"ohha han
nuwanin kayiw an na'angang
moh nan muyung ya hiya mo bo
nan hinkitangan on nagde
nan luta te ma'id ha lamut
hi mangdon hinan luta.

Ad uwani ya maphod ta
immatalngan mohpen bon di
gubilnuy ma'ma'at ta nen
in'uldinday muntanom hi
kayiw ya ta adi pamaag hi
longolongoh hi kayiw.

Kitun nadnadne, ya
wadaday Mamalikanun e
nangigongahan hinan
amuyumuyung hitun Filipinas mu
athituy inalida, an onha
anu ha inaynayun ta'uy
longolongoh hi kayiw hinan
muyung on adi ta'u itanom ha
mipallog ot adi madne ya numbalin
hi ay pulantag tun boble ta'u
an ma'id ha liting.

Athituy ma'ma'at hinan
udum an boble an umat hinan
boblen di Bombay. Te hidin
kanaman ya adida patiyon an
nan kayiw hinan muyung di
alpuan di liting. Ta aggeda
impatnan nuntanom hi kayiw
te alyon din a'ammoday,

Ta'ommarnot ukodda man di
u"ungan mun'atanudan. Ot
immanung te ad uwani ya
dakolday Bombay an mun'a'ate
gapuh inuwohda ya inagangda.
Te manu e ya numbalin hi
pulantag nan numbobllyanda,
an ona'onan han kayiw hi
matigoh di.

Ot on pohdon ta'un
athituy ma'at hinan
mun'atatanudan an i'imbabale
ta'uh pidwana? Adi ta'u e
pohdon ya ipatigo ta'u ta
way cha on nuntanom hi kayiw
hinan muyungna. Ya ta adi
ta'u pamaag hi longolongoh
hinan kayiw an ta'on on bokon
dita'uy ud muyung. Ot
hituwe nan ihmo' ta'uh nan

mun'atatanudan hi pidwana, ta
adida itapung di inuwokda ya
inagangda te agge ta'u inakihan
nan alpuan di liting an nan
muyung.

**DAPAT NATING ALAGAAN ANG GUBAT
SAPAGKAT NAKABUBUTI SA ATING LUGAR**

Noon ay malayang namumulot ng
mga puno sa gubat ang karmihan at
ginagawa nilang kaingin. Ang iba
naman ay mamulot upang ukitin
sapagkat ang akala namin ay ginagamit
lang ang kahoy sa paggatang, sa
pag-uukit at sa paggawa ng bahay.
Subalit, ang mga puno pala ay mahalaga
sa paghadlang sa pagguho ng lupa
at pinanatili nito ang tubig sa
lupa. Ang puno pa ay sumisipsip
ng ulan patungo sa mga ugat niya at
pagkatapos ay tumuloy ito sa mga
sapa at bukal. Kaya mahalaga ang
pagtatanim natin muli ng mga puno
upang mahadlangan ang pagiging
desyerto ng ating lugar gaya ng
nangyari na sa ibang mga bansa.

TANGANG ON MIPAGOL DI E
MUNHABAL HINAN NAKAYIWAN YA
HINAN NIPAGGON HINAN ULIN

Imbagabagada ya
dingngodingngol ta'u an
mipagol di e mangumah nan
nihaggon hinan ulih ya e
munhabal hinan nakayiwang ya
nan e munlongoh hi kayiw an
ta'on on hinan ma'id ha ud
muyung. Mu dakolda i dita'uy
agge nanginuilah nan gapuna
ta ipagol di Gubilnu.

Manu eh ipagolda ya te
nan kayiw, ya wa e ta umudan
ya miha"otday udum hinan udan
hinan tubuna ta damunah

pumahadan nan udan hinan luta
ya immoh'ohha an ta'on on
olto'oltona ahan ha udan. Ya wa
e to ta pimhad nan udan hinan
pu'un nan kayiw ya initmog bon
nan pito' ya nan lamut di dakol
hinan liting ta hiya nan oh'ohha
di magde, te den adi mundapdapuh
nan inolwang an ume. Ya nan
inolwang an itmog nan lamut ya
nan pito' hinan pu'un nan kayiw
han bumuduh an obob ya ulih. Ot
hiyah diye nan ipagolday
mangumah nan muyung. Te iyuma
ta'u e nan muyung ta'u ta mapuhda
nan kayiw ya nganne moy alpuan
di obob ta'u ya ulih an punlobong
ta'uh nan payo ta'u hi on adi
umudan. Ya ondan adi mun'a'agde,
tun luta ta'u hi on olto'oltona

ha udan, te den ma'id ha lamut
hi manapap hinan luta ya
mangitmog i dohah nan
inolwang. Ya wa e ta waday
puwo' ya ondan adi mundapdapuh
moh tun boble ta'u, te den
ma'id ha kayiw hinan
mumuyung an manapal hinan
puwo'. Ya hi on iyuma ta'u
e paman nan muyung ta'u ya
nganne nin di tigon tun boble
ta'u. Undan paman adi umat
iha ulu hi namulmulan an mu
mundapdapuh di potang ya udan
ya dibdib?

Datuwey udum hi gapunah
pangipagolan di Gubilnu hi
munhabal hinan way ulih, ya
e manguma hinan muyung ya nan
e lumongolongoh hi kayiw.

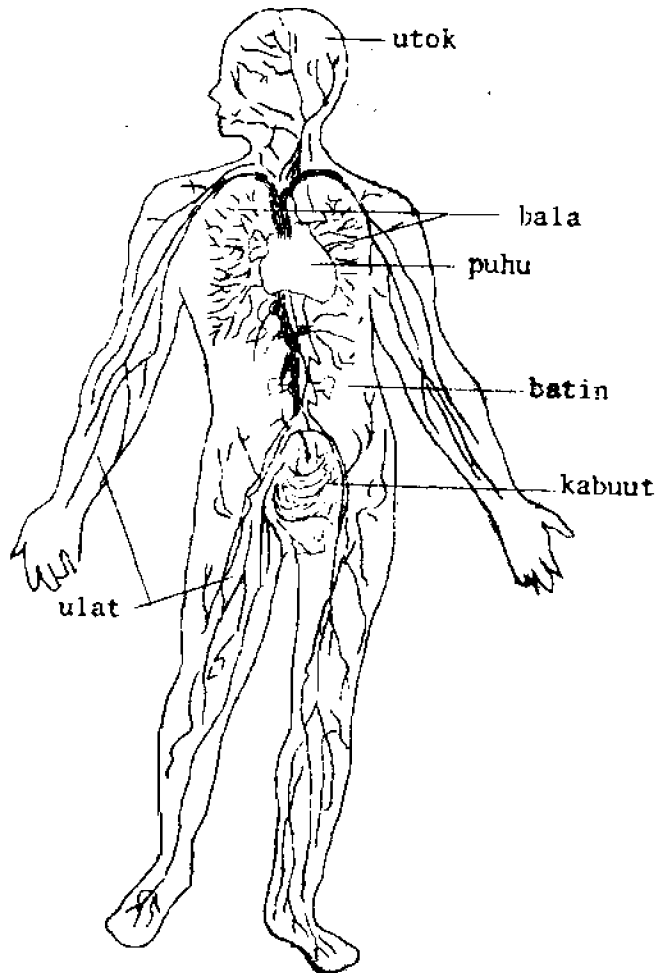
BAKIT IPINAGBABAWAL NG GOBYERNO NATIN
ANG PAGGAWA NG KAINGIN NA MALAPIT
SA SAPA

Ang mga puno ay tagapaghadlang ng patak ng ulan kung umuulan, kaya nabahadlangan din ang pagguho ng lupa. Ang mga dahon naman at saka ugat ng mga puno ay sumisipsip ng ulan na dahandahang tumatagos sa sapa at bukal. Ito ang dahilan kung bakit ipinagbabawal ng gobyerno natin ang pagputol ng mga puno sa gubat na malapit sa sapa.

NGANU ON TA'U MATAGU

Onha wada ha munlinongngat hi ammunay atena ya nganney panginnilaan an agge ni' na'unguh an ta'on on adi umihal. Hay nalakah panginnilaan ta'u ya li'naon ta'uh on wada nan mun'ob'obwal an ulat hi way ta'lana onu hi al'alupingpingna. Wada e ni' ha mun'ob'obwal ya innila ta'un agge na'unguh te agge dimminong di puhunan umawwad.

Hituway gapunan hay puhu . ta'uy ohan namahmah di niyatanah adol ta'u. Innila ta'un namin an wadah way palagpag ta'u an nigawwah nan

duwan bala. Hay a'inongalna ya umat hi a'inongal di ta'leh on ginamal.

Hay puhu ta'u ya mipaddung iha iha makinah an ma"id ha dindinongnan mungginni'yom. Hanan pungginni'yomana di mangituldun hinan dala an wah dallomma ta way atondan magnad an e mangipiyapong hi makan hinan amin an agimangnun di adol ta'u.

Hay adol ta'u ya mi'ingngoh bo iha mundalang hi apuy. Mu onha wada ha mundalang i ha apuy ya hina"uban ta ma"id ha umeh dih dibdib ot nganney ma'at? Umannung an mateh diyen apuy. Te nganu? O te ma"id nan

tuyup an hidiyey mahapulna
ya ahi nanongnan mundalang.
Ot at boh din dita'u. An
onha umumon ta'uy to'o ta'u ya
olong ta'u ta adi ta'u
yumahyah ot adi mahintumod ya
nate ta'u. O, mu nganney aton
nan dibdib an umet e miwakat
hi adol ta'u? Hay atona ya
yimmahyah ta'u e ya imme nan
dibdib hi bala ta'u. Ya wada
nan dalan nalpuh puhu ta'u
ta hiyay mangalah nan
malinih an dibdib ya inyena
boh puhu ta'u. Dimmatong eh
di ya na'ibagon nan puhun
gini'yom ta ay mituldun ya
ini'wanah nan ongal an ulat
an niga'od hi way puhu ta'u.
De ya innayundan nunhihi"an
te dakol di awondan ipluy di udum

hi way ulu ya hay udum hi
ta'le ya putu ya huki ya nan
amin an agimangnun di adol
ta'u. Nan mangipluy hi putu
di mangalah nan makan an
inan ta'u ta eda ipiyappong
bo. Wa et impiyappongda ya
imbangngadda boh puhu ta'u,
mu den amungonda bo nan
na'uhal an angin ya lugit di
udum. Ot idanay eda
pangitopalan hinan lugit?
Hay eda pangitopalan ya hay
bala ta'u ya hay batin ta'uy
udum. Ot dimmatongda e nan
nangdon hi lugit hi puhu ta'u
ya innayunda bon immeh bala
ta'u ta eda itopal nan nalugit
ya impallogda nan malinin
angin an iyahyah ta'u. De ya

imbangngadda boh puhu ta'u
ya ahida e ipiyappong. Ot
ahti'athitu an bumanabalahhiweda
nan dalah adol ta'u.

Onha wada ha mahugat
hi way huki ta'u onu hay
ta'le ta'u ya himmalom ot
nganney aton ta'un
mangipadinong hinan pumuti'
an dala. Mabalín an
bi'gotan ta ay hawanan nan
bumuddun dala, mu ta adi
pa'ahhuthuton ya ta agagga
on inuhut ni' ta damunah
pangiyayan hinan doktol.
Manu eh aton hitu ya ta way
pang'iwán nan dalan umeh di
te adi e ya inayun diyen
agimangnun di adol an mate.

Hay ohah innilaon ta'u
bo ya hanan alyondan hay (high)

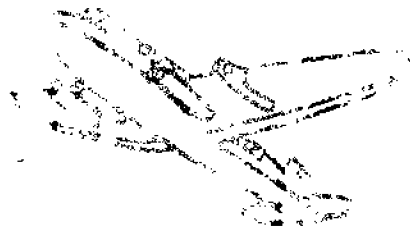
blood. Wadaday mangalih hana
en nahigh blood ya nahawwalan
anu inaliy dalada. Mu bokon
athidi te manu eh alyonday
nahigh blood nan tagu ya
nunhiglan ma'abbikah di
puhunan mangibombah nan dala
ta hiya nan onha matigo ot
mumbingig an mange.

Hay adol ta'u ya waday
abalínanan mangammah dalan
mahapulna, an namamah on
malinggop ta adi ta'u mundogoh.
Ta hiya nan adi ta'u
mun'og'ogon an mangidat i dohan
dala ta'uh on waday munhapul hi
dalah nan ibba ta'u. Te agge
ta'u innilah on nan idat ta'un
dalay . mamalodpod hi atayan
di ohan tagu. Ot at boh dih

onha dita'uy munhapul hi dala.
Ya ukod damdama nan doktol
te hiyay mangibagah on mabalin
an mangdat ta'uh dala onu adi
mabalin. Mu wada ey dogohmun
umat hi T.B. onu nan alyon ta'uh
kulang di dala ya adi mabalin
an idatmuy dalam an ta'on onmu
pohdon.

BAKIT TAYO AY BUHAY

Ang puso na isang bahagi ng katawan ay nagbibigay buhay sa atin. Ang bahaging ito ang nagdadala ng hangin at pagkain sa lahat ng bahagi ng katawan. Ito rin ang nagdadala ng dugo sa bato at sa baya. Laging nangangailangan ng hangin at pagkain ang lahat ng bahagi ng katawan kaya kung may "tourniquet" ay kailangang luluwagan paminsan-minsan. Ang mataas na presyon sa dugo ay hindi ibig sabihin na may labis na dugo, kundi pumipintig lamang ng malakes ang puso. Madaling gumawa ng dugo ang katawan. Kaya walang masama sa pagbibigay o paghahandog ng dugo sa mga nangangailangan.

NAN UPLANU

Hidi e anun nadne ya
alindah on himmawang hi ad
lagud han mumbungug. Ta
namaagda nan tinataguh tun
boble ta'ut alyonday Tayyaban
an mangan hi tagu, ot
ibakianda. Mu indaniot ya
waday nangibagan dida an
hidiyen tinangadda ya uplanun
punluganan.

Anakkaya mahan paman di
la'ing di taguh udum an boble.
Pamaag mo ya on ayda hamutiy
tinatagun tumayapdah nan
pangayanda. Ta ad Baguio en
dallanon hi duway duminggu
ya ahi datngan hitun
kankanamman ya mabalin mon

adi humlay mimma ya dimmatongtah
onta mun'uplanu.

Hituwe hanan alyondan
uplanu ya inyamman han hinagin
Malikanuh din naluh tey napituy
tawon te din 1903. Hay hopapna
ya kitkittang ni' han
nangipatnaanda ta oh'ohha
han milugan. Mu ad uwani ya
wadaday o"ngal an uplanuh ad
Amelika an mabalin di limay
gahut di tataguh milugan.
Ya dehdin namir di panganan
ya alo'an ya nan udum an wah
nan bale an mahapul nan
munlugan. Ya ta'on on ongal
mu ma'a'awwiging damdama.

Hituwen boble ta'u ya
i"itangda nan oggan ta'u
tangadon an uplanu te niyunnud

hinan punkohopandan
nun'akuhipit. Mu hana e
damdaman ka'ong'ongalan an
uplanuh tun Filipinas ya
hinggahut ta han tulumpulut
tuluy milugan. Hituwe nan
alyonday PAL. Hana e
damdaman a'it'ittangan ituwen
PAL ya napat ta waluy milugan
an tinatagu, ya den nat'on di
kalga. Hituwe nan oggan ta'u
tangadon an munla"un umed
Bagabag an malpud Baguio ya
ahi bo mumbanggad.

Hay emi minahmahan hidin
nungkohopan nan PAL ad
Bagabag ya nan pumbayad onta
munlugan an umed Baguio onu
ad Manila. Ya hay alyondah
pumbayad an malpud Bagabag ta

umetad Baguio ya tulumpulut tulu.
Inaynayun eh ad Manila ya nanom
ta han tulu.

Hay tinnigomih dallom nan
uplanu ya nan mun'ayamon ubunan
ya nan kuwaltun pangiha"adandah
makan ya kalga. Tinnigomi bo ya
duwada nan alyonday pilot. Ya
wadada boy duwan binabain
a'apghan, an dida nan mangidat
hi anon nan munlugan onu hay
bahaonda. Te umeta eh ad Manila
ya panganon ditah nan iluganan.

Ya wadada boy udum an uplanun
lima ya ammuna han milugan te
kakkitang an umat hinar uplanun
di Malikanuh ad Bagabag. Hituway
ohan oggan ta'u tangadon hinar
umayanah ad Natunin. Ya nat'on

tuwali nan helikoptel an nan
kumpulnay pungkohopana.

Agge e ni' pinatnan
nilugan hinar uplanu ya ay
atatakut. Mu adi, te
ma'anninong otahan an
inatimay oto, te adi
mumbobchnog. Ammunah nan
bumaktuwanan malpuh nan luta
an ay maktit di yahyah. Mu
niluh en bimmaktud lagud ya
mapmaphod te ay adi ilmun
mange ya den ay hin'amatang
ya dimmatongta. Hana en
malpud Bagabag ta umed Baguio
ya on baintiy minutu ya
dimmatong an ayha ammunan
impahlay mimma. Ot at boh
dih nan pangayan ad Natunin.
Hanan pungkohopana bo han

ay nimpe mahumahupdut di yahyah.

Ot ta'on on onan han
iluganan ta'uh uplanu mu
munhana ta'u damdama te waday
imboddangnan dita'u. Hay ohah
imboddangna ya waday ibba ta'un
nalot di gi'nona mu ma'id ha
abalinandad Bannawol ta onha
ot nate da. Mu inlugandah nan
uplanu on in'abutdah nan
pun'agahan ad Baguio onu ad
Manila on pinumhodda.

ANG EROPLANO

Ang naurang eroplano ay mayari
noong 1903. Ngayon ay mayroong
mga eroplanong naglalaman ng limang
daang pasahero. Ang pinakamalaking
eroplano sa bayan natin ay
naglalaman o kumakarga ng isang daan
at tatlumput tatlong pasahero, at
yong eroplano na nanggagaling sa
Maynila papuntang Bagabag ay may
apatnaput walong pasahero. Ang
pasahe ng isa mula sa Bagabag
hanggang sa Maynila ay anim naput
tatlong piso. Ang eroplanong ito
ay may dalawang piloto at dalawang
nagagandang dalaga na tagapangasiwa
ng mga pasahero at tagapagbigay
ng pagkain at anorang babaschin
sa mga pasahero. Hindi
nakakatakot ang sumakay sa eroplano
sapagkat hindi mo mamanalayan
kung ito'y gumagalaw o hindi.